

“ТОРГОХ ЯЛЫН ХЭРЭГЖИЛТ, ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДЭД ТОРГУУЛИЙН АРГА ХЭМЖЭЭ ОНОГДУУЛАХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ”

Цэдээгийн Баяртбаатар

ШШГСургуулийн “Маршал” клубын тэргүүн, сонсогч

Ял нь гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутай нь шүүхээр тогтоогдсон этгээдийн үндсэн хуулиар хамгаалагдсан эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан хязгаарлалт бөгөөд гэмт үйлдлийнх нь нийгэмд учруулсан хор аюул болон гэмт этгээдийн хувийн байдлыг харгалзан ялыг сонгох боломжтой байдаг.

Ял нь гэмт явдалтай тэмцэх чухал хэрэгсэл болдог ба тэмцлийн бусад хэлбэр үр дүнгээ өгөхгүй байгаа тохиолдолд

хэрэглэдэг төрийн албадлагын хамгийн хатуу хүнд хэлбэр юм. Монгол улсын эрүүгийн хуульд

1. Торгох
2. Албадан ажил хийлгэх
3. Тодорхой албан тушаал эрхлэх, үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах
4. Эд хөрөнгө хураах
5. Баривчлах
6. Хорих

7. Цаазаар авах зэрэг 7-н төрлийн ялыг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хүлээлгэхээр хуульчилсан. Монгол улсын Эрүүгийн хуулинд хуульчлагдсан торгох ялыг Монголын уламжлалт эрх зүйн эх сурвалжуудад тогтоосон хэмжээгээр гэм буруутай этгээдэд шүүх эрх бүхий албан тушаалтнаас ноогдуулах эд хөрөнгө, мөнгө болон малаар торгож шийтгэж байжээ. Чингисийн "Их засаг", "Түмэдийн Алтан хааны цааз", "Халхын үйсэн дээр бичсэн цааз", 1640 оны Монгол Ойрадын "Их цааз", "Халх журам" зэрэг цаазын бичигт есөөр болон таваар торгох ялыг өргөн хэрэглэж байжээ.¹

“Жинхэнэ дагаж явах хууль, дүрэм”-ийн бүтцийг ажиглавал торгох ялыг өргөн хэрэглэж байжээ. Энэ нь мөн л монголчуудын уламжлалд хууль цаазын сэтгэлгээ болон манжийн хууль цаазад тулгуурласны илрэл бөгөөд дүрмүүдэд ес суурьтай малаар торгох ялыг түлхүү хэрэглэж гэм буруутай этгээдийн хөрөнгийн байдлыг харгалзан торгох ял ногдуулж байсан нь уг ял бодитой хэрэгжих эх үндэстэй болжээ. Тухайлбал: “Аливаа хулгай худлыг эрхлэн барих түшмэл, цэргийн ард нэгэнт барьж олсон хулгай худлын морь, мал, эд юмыг шингүүлэн авч зоргоор хувааж биедээн шингүүлэх болбаас түшмэлийг

¹ Б.Баярсайхан. Хууль зүйн тайлбар толь (Монгол Улсын төр, эрх зүйн түүх). УБ. 2003 он. 242 дахь тал..

нэгэн есөн мал торгосугай”. гэжээ.

Уг дүрмүүдэд буй торгох ял дараахь онцлог шинжтэй бөгөөд энэ нь манжийн хууль цаазын эх сурвалжтай шууд холбоотой юм. Энэхүү ял нь: нэгд, мөнгөн утгаар хэрэгждэггүй торгох ялын зүйл нь эд хөрөнгө, мал байсан, хоёрт, гэмт этгээдийн материаллаг эрх ашгийг хөндөхөөс өөр ямар нэгэн эрхэнд хязгаарлалт тогтоон хэрэгжүүлдэггүй байв.

Малаар торгох ял дараахь хэлбэртэй байсан.

- Бод малаар буюу адуу, үхрээр торгох. Энэ торгуулийн хэлбэр нь есөөр торгох торгуулийн нэгэн адил тодорхой тооны хэмжээ заадаггүй, харин монголын уламжлалт эрх зүйн эх сурвалжид торгуулийн малыг шууд морь, үхэр гэж зааж өгсөн байдаг бол Манжийн үеийн "Монгол цаазын бичиг"-т гунан үхэр ав, долоон морь, нижгээд үхэр, морь ав гэх зэргээр ялын нэр, хэмжээг тогтоож өгсөн байна. Энэ торгуулийн хамгийн их хэмжээ арав хүртэл байх бөгөөд түүнээс дээш хэмжээ есөөр хэмжигддэг байна. Харин "Халх журам"-д зуугаас гурван зуун мал хүртэл торгох заалт байдаг.

Харин уг дүрмээр зөвхөн “мал” хэмээн нэрлэж торгохоор заасан байна.

- Ес суурьтай торгууль. Энэ нь цаазын бичгээр тогтоосон тоогоор 9 мал болгон түүнийгээ гурав, тав, долоо, ес дахин үржүүлэн төлдөг торгуулийн уламжлалт хэлбэр юм. Бидэнд уламжлан ирсэн цаазын бичигт есөөр торгох ялын хэмжээг зааж өгсөн байдаг.

.Цаг хугацаа хувьсан өөрчлөгдөхийн хирээр торгох ялын торгуульд авах зүйлийн хэв шинж өөрчлөгдсөөр өнөөгийн нийгэмд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд үнэт цаас буюу мөнгөөр торгодог болоод байгаа юм. Зөвхөн манай улс төдийгүй гадны улс орнууд торгох ялыг Эрүүгийн хуулиндаа хуульчилж өгсөн байдаг боловч өөрсдийн гэсэн онцлогтойгоор хүлээлгэдэг байна. Зарим нэг улс орны торгох ялыг оногдуулах хэв шинжээс дурьдвал:

АНУ-д торгох ялыг ямарч ангиллын гэмт хэрэгт оногдуулах боломжтой, үндсэн болон нэмэгдэл ялын чанартайгаар түгээмэл хэрэглэгддэг ялын төрөл бөгөөд хүнийг санаатай алсан зэрэг онц хүнд хэрэгт цаазаар авах, хорих ялыг үндсэн ялын чанартайгаар, торгох ялыг нэмэгдэл ялын чанартай хэрэглэдэг.

Шүүхийн шийдвэрт торгуулийн мөнгийг нэн яаралтай төлөх эсвэл зохих хуваарьтайгаар төлөхийг заадаг. Торгуулийн мөнгө 30-90 хоногийн дотор төлөгдөөгүй бол энэ ял биелэгдээгүйд тооцдог байна²

Итали улс: торгох ялыг шүүхээс оногдуулдаг мөнгөн төлөөсийг улсын орлогод хураахыг хэлдэг бөгөөд торгуулийн хэмжээ 10 мянгаас 10 сая лир байна. Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангид зааснаар “...шунахай сэдэлтэй үйлдэгдсэн тодорхой гэмт хэрэгт торгох ялыг оногдуулахаар заагаагүй байсан ч шүүх нэмэгдэл ялын чанартай хэрэглэж болно” гэжээ.

Япон улс: Япон улсын Эрүүгийн хуулийн 15 дугаар зүйлд “..мөнгөн торгуулийн хэмжээ 10000 иенээс дээш байна, хөнгөрүүлэх нөхцөл байдал байгаа бол 10 иенээс бага байж болно”, 17 дугаар зүйлд “...бага хэмжээний торгууль нь 1000-10000 хүртэл иен

² А.Лхагва.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй УБ.2009 он.315 дахь тал

байна” гэжээ. Японд сүүлийн 5 жилд 1.2 сая хүн шүүхээр ял шийтгэгдсэн ба торгууль төлөх чадваргүй болсон бол албадан ажил хийлгэх газарт торгуулийн хэмжээнээс хамаарч 2 жил хүртэл хорьж ажиллуулдаг. Торгох ял нь үндсэн болон нэмэгдэл ялын чанартай хэрэглэгддэг бөгөөд торгуулийн хэмжээ нь гэмт хэрэг үйлдсэн хувь хүн болон хуулийн этгээдэд өөр өөр байдаг³.

Франц улс: 1810 оны Эрүүгийн хуульд торгох ялын талаар анх заасан байдаг бөгөөд өнөөдөр хамгийн өргөн хэрэглэдэг ялын төрөл болжээ. Зөвхөн хөнгөн, хүндэвтэр гэмт хэрэгт тэр дундаа шунахай сэдэлтэй үйлдэгдсэн, өмчийн эсрэг гэмт хэрэгт голчлон торгох ялыг хэрэглэдэг.

Торгох ял нь ердийн мөнгөн торгууль, өдрийн орлогоор хэмжигдэх торгуулийн өдөр гэсэн 2 төрөлтэй байх ба гэмт хэргийн ангилалтаас хамаарч ердийн торгуулийн хэмжээ нь 20,000-50 сая евро байна. Торгуулийн өдөр гэдэг нь гэмт этгээдийн өдрийн орлогоос суутгаж улсын орлогод хураах явдал бөгөөд дээд хэмжээ нь өдөрт 2000 хүртэл евро, нийт 360 өдрөөс хэтрэхгүй байхаар тотоожээ⁴.

Хуулийн этгээдэд гэмт хэргийн ангилалтаас хамаарч 50.000-250 сая хүртэл еврогийн торгууль оногдуулдаг ба торгууль төлж чадахгүй бол хуулийн этгээдийг албадан татан буулгах, хувь хүнийг бол 6 сар хүртэл хорих ялаар солино. Харин 18 насанд хүрээгүй этгээд, 65 нас хүрсэн этгээдэд оногдуулсан торгуулийг хорих ялаар сольж болохгүй, торгох ялын биелэлтэнд татварын цагдаа хяналт тавихаар заажээ.

Дэлхийн улс орнууд торгох ялыг өөрсдийн нийгмийн байдалтай уялдуулан онцлогтой оногдуулдаг нь харагдаж байгаа юм

Харин Монгол улсын Эрүүгийн хуульд хуульчилж өгсөн торгох ял нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хамааралтай байдаг бөгөөд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн хэргийн учруулсан хор уршгаас хамаараад хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 5-500 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгодог. Эрүүгийн хуулийн 226-н зүйлийн 146-н зүйлд буюу 64.4%-д торгох ялыг оногдуулахаар хуульчилсан байна⁵.

Өнгөрсөн жилийн байдлаар хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ 108000 байсан бол 2011 оноос тус хэмжээг 30%-иар нэмэгдүүлж 140400 төгрөг болгож нэмсэн. Ард иргэдэд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ тодорхой түвшинд нэмэгдсэн нь баярлууштайч нөгөө талаараа эрүүгийн хуулинд хуульчлагдсан торгох ял нь хөдөлмөрийн хөлснөөс хамааралтай байдаг учир торгуулийн хэмжээ асар их өсөх сөрөг хандлагатай юм. Торгуулийн хэмжээ өссөнөөр торгох ялын биелэлт эрс буурахад нөлөөлж байгаа юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын сүүлийн 5-н жилийн торгох ялын бодит биелэлтийн судалгааг авч үзэхэд:

³ А.Лхагва Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй УБ хот 2009 он 321 дахь тал

⁴ Тус номны 324 дахь тал

⁵ Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүл №1 УБ хот 2009 он 9-р тал

- **2008 оны торгох ялын биелэлт:** Нийт 431 гүйцэтгэх хуудасны 235 нь буюу 54.5% нь бодтой биелсэн. Биелүүлбэл зохих мөнгөн дүн 2218751.6 Бодитой биелүүлсэн мөнгөн дүн - 1224217.1 Биелэлтийн хувь – 55,2% Биелэгдээгүй үлдсэн мөнгөн дүн - 994534.5

- **2009 оны торгох ялын биелэлт:** Нийт 182 гүйцэтгэх хуудасны 126 нь буюу 69.2% нь бодтой биелсэн. Биелүүлбэл зохих мөнгөн дүн – 765781.5 Бодитой биелүүлсэн мөнгөн дүн – 285470.7 Биелэлтийн хувь – 37.3% Биелэгдээгүй үлдсэн мөнгөн дүн - 480310.8

- **2010 оны торгох ялын биелэлт:** Нийт 248 гүйцэтгэх хуудасны 131 нь буюу 52.8% нь бодтой биелсэн. Биелүүлбэл зохих мөнгөн дүнгээр 124178.5 Бодитой биелүүлсэн мөнгөн дүн – 404827.3 Биелэлтийн хувь 52.8% Биелэгдээгүй үлдсэн мөнгөн дүн - 836957,7-

- **2011 оны торгох ялын биелэлт:** Нийт 307 гүйцэтгэх хуудасны 232 нь буюу 52.8% нь бодтой биелсэн. Биелүүлбэл зохих мөнгөн дүнгээр 1646440.4 Бодитой биелүүлсэн мөнгөн дүн 1037834.1 Биелэлтийн хувь 75.6% Биелэгдээгүй үлдсэн мөнгөн дүн - 608606.3

- **2012 оны 01-р сарын торгох ялын биелэлт:** Биелүүлбэл зохих мөнгөн дүнгээр 862023.3 Бодитой биелүүлсэн мөнгөн дүн 103664.4 Биелэлтийн хувь 18,6% Биелэгдээгүй үлдсэн мөнгөн дүн - 758358.9

- **2012 оны 1-р улирлын торгох ялын биелэлт:** Биелүүлбэл зохих 141 гүйцэтгэх хуудаснаас Бодитой биелүүлсэн 44 гүйцэтгэх хуудас биелэлтийн хувь 32.2%. Биелүүлбэл зохих мөнгөн дүнгээр 994296,3 Бодитой биелүүлсэн мөнгөн дүн 226581,2 Биелэлтийн хувь 22.8% Биелэгдээгүй үлдсэн мөнгөн дүн - 767715.1⁶.

Дээрх судалгааны дүнгээс харахад ялын бодит биелэлт хангалтгүй бага хувьтай байгаа нь харагдаж байгаа юм. Торгох ялын биелэлт хангалтгүй байгаа нь Эрүүгийн хуульд торгох ялыг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан тогтоосон нь уг доод хэмжээ өсөхийн хирээр оноох торгуулийн ялын хэмжээ даган өсч байгаа, шvvхээс төлбөрийн чадваргүй этгээдэд торгох ял оногдуулж байгаа зэрэг бодит шалтгаануудтай холбоотойгоос гадна тухайн ялтны нуугдмал хөрөнгийг илрvvлэх, хөрөнгө битvvмжлэх ажиллагааг шийдвэр гүйцэтгэгч нараас хангалтгүй хийж байгаатай ч мөн холбоотой байдаг байна⁷.

Хөдөлмөрчдийн цалингийн доод хэмжээг өсгөх нь гарцаагүй зөв. Гэхдээ үүнийг Эрүүгийн хуульд хамааралтайгаар нэмэх нь утгагүй гэдгийг хуульчид хэлдэг.

Тухайлбал, хулгайн үйлдэл 140 мянган төгрөгөөс доош хохиролтой бол Эрүүгийн хэрэг үүсгэхгүй. Иргэд халааснаас эсвэл орон байрнаасаа энэ хэрийн хохирол амсахад төр Эрүүгийн хуулиар хариуцлага хүлээлгэхгүй харин Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн дагуу торгоод өнгөрч байгаа юм. Гэмт этгээд 130 мянган төгрөгийн эд зүйл хулгайлсан байхад 10 мянгаар торгоод суллана гэсэн үг. Үнэндээ, гэмт хэрэгтэй холбоотой хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хамаараад нийслэлд 140 мянган төгрөгөөс доош үнэтэй эд зүйл хулгайлдаг бүлэглэл бий болоход хүргээд байгаа юм. Өнгөцхөндөө хэрэг

⁶ ШШГЕГ-н хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллгааны мэдээ

⁷ <http://criminology.blogmn.net>

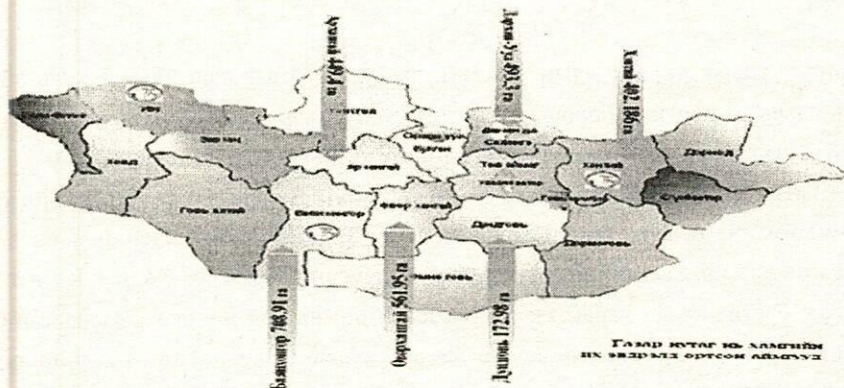

үйлдсэн хүнийг хашрааж буй мэт дүр зураг харагдаж байгаа боловч цаанаа олон олон сөрөг үр дагавар дагуулдаг. Шуудхан хэлэхэд торгуулийн ял тухайн шийтгүүлсэн хүндээ хүнд тусдаг. Өмгөөлөгч нар үүнийг хийсэн хэрэгт нь тохирсон ял биш гэж үздэг. Тэгээд ч ял авсан этгээд торгуулийн мөнгөө төлөхийн тулд дахин хэрэг үйлддэг нь судалгаагаар нэгэнт батлагдсан⁸.

Ер нь их хэмжээний торгууль төлөх ялаар шийтгэгдсэн ялтан гэмээ залруулсан нь цөөхөн. МУ-н эрүүгийн хуулийн 76-р зүйлд: Шийтгэх тогтоол биелүүлэх хугацаа өнгөрсөн тохиолдолд энэ хугацаанд өрөө төлөхгүй бол хорих ялыг биечлэн эдлэхээс өөр сонголтгүй болгож байгаа юм. Иймд торгох ялыг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс шууд хамааралтай байгааг өөрчлөх нь зүйтэй юм.

Үүнээс гадна торгох ялыг боловсронгуй болгох зайлшгүй шаардлагатай бас нэг асуудал нь Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн хорин гуравдугаар бүлэгт хуульчлан зүйлчилж өгсөн Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэрэг. Тус гэмт хэргийг өнөөгийн байдлаар хувь хүн гэхээсээ илүү хуулийн этгээд буюу аж ахуй нэгж байгууллага үйлддэг.

Учир нь Монгол улс байгалийн нөөц баялаг ихтэйгээрээ дэлхийд дээгүүр байр эзэлдэг. Тиймдээ ч гадны болон дотоодын уул уурхайн компаниуд ихээр сонирхож улсаас тэдгээр компаниудад тусгай зөвшөөрөл лицензийг хязгаарлалтгүйгээр олгосоор байгаа юм. Тусгай зөвшөөрөл лицензтэй үйл ажиллагаа явуулан байгалийн баялгийг ашигласан хэрнээ тус газраа нөхөн сэргээлтийн ажил хийдэггүй орхигдуулдаг. Байгаль орчны яамнаас холбогдох газруудтай хамтран 2009-2010 онд уул уурхайн олборлолт болон бусад үйл ажиллагаанаас эвдрэлд орж орхигдсон газрын тооллогыг Хэнтий, Архангай, Өвөрхангай, Баянхонгор, Өмнөговь, Дархан Уул, Дорнод, Дорноговь, Говьсүмбэр, Дундговь, Сүхбаатар, Төв, Булган, Сэлэнгэ гэсэн 15 аймгийн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд хийжээ. Эдгээрээс хамгийн их эвдрэлд орсон аймгууд нь Баянхонгор, Өвөрхангай, Дундговь, Архангай, Дархан Уул, Хэнтий гэсэн 6 аймаг байгаа юм⁹.

⁸ www.FACT.mn

⁹ Байгаль орчны яамнаас гаргасан 2010-2011 оны судалгааны эмхэтгэл

2010 оны байдлаар нөхөн сэргээлт хийгдээгүй нутаг

Аймаг	Нэгж талбар	Нөхөн сэргээлт хийгдээгүй газар /га/
Архангай	8	449.4
Хэнтий	47	402.1
Өвөрхангай	11	561.9
Баянхонгор	235	708.9
Өмнөговь	48	75
Дорноговь	93	28

Дээрх хүснэгтээс харахад нийт 434 нэгж талбарт 1872.01 га газар нөхөн сэргээлт хийгдээгүй орхигдсон байна. Харин 2011 оны дүнгээр Дархан Уул, Дорнод, Дорноговь, Говьсүмбэр, Дундговь, Сүхбаатар гэсэн аймгуудын 14 сумын 51 нэгж талбарт 690.3 га талбай, Төв, Булган, Сэлэнгэ аймагт 6 сумын 31 нэгж талбар 1422.15 га нөхөн сэргээгдээгүй орхигдсон байна. Нэгдсэн дүнгээр дээрх 15 аймгийн 56 сумын нутаг дэвсгэрт 2009-2010 онд нийтдээ 566 нэгж талбарт 3984.46 га газар эвдрэлд орж орхигджээ¹⁰.

Судалгаа, тоо баримт юуг харуулж байгаа нь ойлгомжтой. Тухайн хуулийн этгээдэд холбогдох хууль тогтоомж, болон нөхөн сэргээлт хийлгэх хяналт сул Эрүүгийн хуулинд хуулийн этгээдэд ял оногдуулах эрх зүйн зохицуулалт байдаггүй, зөвхөн торгох шийтгэл болон хариуцагч этгээдийг хорих ялаар шийтгэдэг тогтолцоо байдагтай хобоотой юм. Иймд олборлолт хийсэн газар нутагт нөхөн сэргээлт хийх нь зардал их гарах учир Эрүүгийн хуулинд заасан торгох ялаар шийтгүүлээд бага хэмжээний мөнгө төлөөд орхихыг хуулийн этгээдүүд илүүд үзэж байгаа юм. Эрүүгийн хуулинд заасан Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэргийн торгох хариуцлага нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 50-500 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгохоор заасан байдаг нь хангалттай бус зүйл юм. Тиймээс Эрүүгийн хуулинд заасан Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэргийн гэм буруутай этгээдэд оногдуулах торгох хариуцлагыг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хамааралтай байгааг өөрчлөх шаардлагатай.

Дүгнэлт

1. Монгол улсын торгох ялын биелэлт нь судалгаагаар хангалтгүй хувьтай гарч байгаа нь ялтны хөрөнгийн болон орлогыг судлалгүйгээр шууд оноох буюу төлбөрийн чадваргүй этгээдэд оногдуулж байгаа, мөн торгох ялын хэмжээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хамааралтай байдгаас тус хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээ өсөхийн хирээр торгуулийн хэмжээ өсч байгаатай холбоотой юм. Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ өсөх явдал нь ард иргэдэд сайнаар нөлөөлөх ч эрүүгийн зарим гэмт хэргийг гэмт хэрэг биш болгож байгаа явдал харагдаж байгаа юм. Учир нь ард иргэд халааснаасаа болон бусад байдлаар 140400 төрөгнөөс доош эд юмс алдсан тохиолдолд Эрүүгийн хуулиар хамгаалагдахгүй гэсэн үг юм. Тухайн эд юмс хулгайлж иргэдэд хохирол учруулсан этгээдэд

¹⁰ <http://www.asu.news.mn>

Эрүүгийн хуулиар хариуцлага хүлээлгэх бус хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс бага гэх шалтгаанаар Захиргааны хариуцлагын тухай хуулиар бага хэмжээгээр торгуулаад өнгөрөх дүр зураг харагдаж байгаа юм. Улс орон хөгжихийн хирээр хөдөлмөр эрхлэгчдийн хөлсний доод хэмжээ өсөх нь гарцаагүй бөгөөд торгох ялын хэмжээ даган өсөж ялын цээрлүүлэлт хүчээ алдахад хүрэх сөрөг үр дагавартай юм. Иймд торгох ялын хэмжээг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хамааралтай байгааг өөрчлөх нь зүйтэй юм.

2. Мөн Эрүүгийн хуулийн 23-р бүлэгт заагдсан Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэргийн Эзэн холбогдогчид оногдуулдаг торгох ялын санкц нь 214-р зүйлийн 214.3-т онц их хэмжээний хохирол учруулсан тохиолдолд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 450-500 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгохоор заасан бөгөөд бусад заалтуудад дээд тал нь 250 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээгээр торгож байгаа нь хангалтгүй юм. Учир нь торгох ялын дээд хэмжээ нь 70 сая 200 мянга болох бөгөөд тухайн олборлолт хийсэн хуулийн этгээд нь олборлолт хийсэн газраа нөхөн сэргээлт хийхэд шаардагдах хөрөнгө нь торгуулийн дүнгээс их тогтоогддог учир нөхөн сэргээлт хийхээс татгалзан торгуулийн мөнгийг төлөөд үлдэх боломжийг нээж өгч байгаа нь харагдаж байгаа юм. Иймд уул уурхай ашигт малтмалын үйл ажиллагаа явуулдаг хуулийн этгээдэд торгох ялыг оногдуулахдаа хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хамааралтай байгааг сольж байгаль орчныг нөхөн сэргээхэд шаардлагатай мөнгөн дүнгээр торгодог болгох нь зөв зүйтэй зүйл юм.

Санал

1. Торгох ялын хэмжээг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хамааралтай байгааг сольж, тухайн этгээдийн өдрийн орлогын хэмжээгээр торгох

2. Торгох ялыг оногдуулахдаа ялтны эдийн засгийн байдлыг харгалзан оногдуулж байх.

3. Эрүүгийн хэрэгт тухайн этгээдийн хөрөнгийн байдлын тухай мэдээллийг дэлгэрэнгүй бодитой байдлаар тусгаж байх /мөрдөн байцаагч нар шүүхэд торгох ял оногдуулах боломжтой гэсэн тодорхойлолтод гаргаж өгч байх/.

4. Хорихоос өөр төрлийн ял шийтгүүлсэн ялтныг тогтмол орлогтой болгох үүднээс ажлын байраар хангах үйл ажиллагаанд төрийн болон төрийн бус байгууллагуудыг татан оролцуулах, урамшууллын тодорхой арга хэмжээ авах мэдээлэл солилцох

5. Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хүлээлгэх торгох шийтгэлийн хэмжээг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хамааралтай байгааг өөрчилж сүйдсэн газар нутгийг нөхөн сэргээхэд шаардлагатай мөнгөн дүнгээр торгож байх.

6. Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн байгууллага хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаа явуулах тусгай зөвшөөрлийг цуцлах хуулийн орчин бий болгох